

ابوسعید دهلوی مجددی، زکی‌القدر پسر صفی‌القدر (۱۱۹۶-۱۲۵۰ق / ۱۷۸۲-۱۸۳۵م)، از پیشوایان معروف صوفیه و خلیفه شاه غلام علی دهلوی.

نسبش با ۵ واسطه به شیخ احمد سرهندی معروف به «مجدد الف ثانی» (وفات: ۱۰۳۴ق) می‌رسد (مجددی مدنی، ۵۹؛ غلام سرور، ۷۰۱). خاندان مجددی در سرهند مقام داشتند. اما پس از هجوم سیکها و مرهته‌ها به این دیار در ۱۱۷۸ق بسیاری از افراد این خاندان، از جمله شیخ عزیزالقدر نیای شیخ ابوسعید، از آنجا کوچیدند. پسر او صفی‌القدر، پدر شاه ابوسعید، در رامپور ساکن شد (فاروقی، ۷۰) و ابوسعید همان‌جا در ۲ ذیقعد ۱۱۹۶ق زاده شد (مجددی مدنی، ۵۹؛ مکی، ۷۳). نخست نزد پدر به تحصیل پرداخت و در نوجوانی قرآن کریم را از حفظ کرد و سپس نزد کسانی چون مفتی شرف‌الدین رامپوری، شاه رفیع‌الدین دهلوی و شاه عبدالعزیز محدث و مفسر دهلوی تلمذ کرد (حسینی، ۱۳/۶-۱۴؛ فاروقی، ۷۱؛ عمر مجددی، برگ ۹۲). وی سپس به تصوف تمایل یافت و به اجازه پدر به خدمت شاه درگاهی جانشین شاه جمال‌الله رامپوری درآمد و ۱۲ سال در محضر او به کسب فواید و سیروسلوک پرداخت و از او خرقة خلافت دریافت کرد و چون خواهان مدارج عالی‌تر بود از رامپور به دهلوی رفت و به توصیه قاضی ثناءالله پانی‌پتی در ۱۲۲۵ق به خدمت شاه غلام‌علی دهلوی (وفات: ۱۲۴۰ق) درآمد و ۱۵ سال به تلمذ و تربیت باطن مشغول شد و از او اجازه ارشادگرفت (غلام سرور، ۷۰۱-۷۰۲؛ مجددی مدنی، ۶۰-۶۱؛ فاروقی، ۷۱-۷۲). شاه غلام‌علی در پایان عمر، پیشوایی سلسله نقشبندی مجددی را به وی داد. شاه ابوسعید در دهلوی به ارشاد طالبان و تدریس و تألیف روزگار می‌گذرانید تا اینکه در ۱۲۴۹ق فرزندش، شاه احمد سعید، را جانشین خود ساخت و خود با پسر دیگرش شاه عبدالغنی رهسپار حرمین شریفین شد. دانشمندان حجاز چون شیخ عبدالله سراج، شیخ عمرشافعی و میر مفتی سیدعبدالله غنی حنفی و سیدیاسین مقدمش را گرامی شمردند. شاه ابوسعید در حین انجام مناسک حج بیمار شد و در بازگشت به هند در ناحیه تونک بیماری‌اش شدت یافت و سرانجام در عید فطر ۱۲۵۰ق درگذشت. او را همان‌جا دفن کردند و چند ماه بعد پسرش شاه

عبدالغنی پیکرش را به دهلوی برد و در جوار مقبره شاه غلام‌علی به خاک سپرد (مکی، ۷۴؛ مجددی مدنی، ۶۴). غلام سرور لاهوری (ص ۷۰۳) ماده تاریخ تولد و مرگ او را در ابیاتی بیان کرده است. از شاه ابوسعید ۳ پسر به نام‌های شاه احمد سعید، شاه عبدالغنی معروف به محدث دهلوی، و شاه عبدالغنی (فاروقی، ۷۴؛ مکی، ۷۸؛ عمر مجددی، ۹۳) برجای ماند که همگی از دانشمندان و مشایخ عصر خود بودند به‌ویژه احمد سعید (۱۲۱۷-۱۲۷۷ق) که جانشین پدر نیز بود.

مهم‌ترین اثر شاه ابوسعید هدایة الطالبین نام دارد. این کتاب رساله‌ای است به فارسی در احوال و مناقب صوفیه که برای مطالعه در احوال و افکار مشایخ سلسله نقشبندیه مجدديه اهمیت بسیار دارد؛ و چنان‌که شاه ابوسعید متذکر شده آنچه در این رساله تحریر یافته از «واردات و کشف» خود او بوده است. هدایة الطالبین در ایام حیات شاه غلام‌علی دهلوی نوشته شده و او خود نیز آن را خوانده و تأیید کرده است. شاه ابوسعید تصریح کرده که این اثر را در سیروسلوک نقشبندیان در لکهنو به خواهش یاران و دوستان نگاشته است. هدایة الطالبین شامل ۸ فصل است: ۱. تکالیف عشره؛ ۲. سیروسلوک؛ ۳. ولایت کبری و فنا؛ ۴. ولایت علیا و سیر عناصر صوری و فنا و بقای آنها؛ ۵. کمالات نبوت و اولوالعزم؛ ۶. حقایق الهیه که حقیقت کعبه و قرآن و صلاة است؛ ۷. بعضی مقامات که از راه سلوک علی حده افتاده؛ ۸. حقایق انبیاء. این کتاب همچنین از منابع درسی مریدان در سلسله مجدديه به‌شمار می‌رود (ابوسعید دهلوی، ۱۰۷-۱۰۸؛ منزوی، ۲۱۱۹/۳-۲۱۲۰؛ نبی هادی، ۳۶). این کتاب یک‌بار در ۱۳۳۰ق با مقدمه‌ای در احوال شیخ ابوسعید به قلم مولوی ناظر حسین دیوبندی در لاهور منتشر شد (نوشاهی، ۱۵۷/۱). سپس نور احمد امرتسری در ۱۳۴۴ق متن فارسی این اثر را با ترجمه اردوی آن در امرتسر به‌چاپ رساند. غلام مصطفی‌خان نیز در ۱۳۷۵ق هدایة الطالبین را دوباره در کراچی منتشر ساخت. این کتاب به‌زبانهای عربی و ترکی نیز ترجمه شده است (فریدی، ۲۲۸).

آثار دیگری نیز به ابوسعید نسبت داده‌اند که از آن میان می‌توان مرقات‌السالکین، رفیق‌الطلاب و مقامات تصوف را نام برد (نک: منزوی، ۱۹۶۷/۳، ۲۱۲۰).

شاه ابوسعید همچنین خوشنویسی چیره‌دست بود و قرآنی به‌خط او در رباط مظہر مدینہ نگہداری می‌شود (فاروقی، ۷۳). میان شاه غلام‌علی و شاه ابوسعید مکاتباتی رد و بدل شده است. از جمله ۱۹ نامہ از شاه غلام‌علی بہ شاه ابوسعید در کتاب مکتوبات غلام‌علی بہ چاپ رسیدہ است.

منابع: ابوسعید دہلوی مجددی، زکی‌القدر، *ہدایۃ الطالبین*، بہ‌کوشش نوراحمد امرتسری، امرتسر ۱۳۴۴ق؛ حسنی، عبدالحی، *نزہۃ الخواطر و بہجۃ المسامع والنواظر*، حیدرآباد دکن ۱۹۵۹م؛ غلام سرور لاهوری، *خزینۃ الاصفیاء*، کانپور ۱۲۸۱ق؛ فاروقی، زید ابوالحسن، *مقامات خیر*، دہلی ۱۳۹۲ق؛ فریدی، نسیم احمد، *قافلہ اہل دل*، لکھنو ۱۹۸۹م؛ مجددی مدنی، محمد مظہر، *مناقب احمدیہ و مقامات سعیدیہ*، دہلی ۱۲۸۴ق؛ عمر مجددی، محمد، *انساب الظاہرین*، نسخہ خطی کتابخانہ شخصی مولانا زید ابوالحسن فاروقی، دہلی؛ مکی، احمد ابوالخیر، *ہدیۃ احمدیہ*، لکھنو ۱۳۱۳ق؛ منزوی، مشترک؛ نوشاہی، عارف، *فہرست کتابہای فارسی چاپ سنگی و کمیاب کتابخانہ گنج بخش*، لاہور ۱۳۵۰ش؛ نیز:

Nabi Hadi.

محمد اقبال مجددی